

منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی

اهداف کلی درس

دانش‌آموزان در این درس با موضوعات زیر آشنا می‌شوند.

۱. روش‌های دسته‌بندی منابع تاریخ اسلامی را درک می‌کنند.

۲. با دسته‌بندی و انواع روش‌ها و منابع غیرنوشتاری آشنا می‌شوند.

۳. انواع کتاب‌های تاریخی را نام برده و مقایسه می‌کنند.

۴. با سایر نوشته‌ها آشنا شده و تجزیه و تحلیل می‌کنند.

مروری بر دروس قبل

دانش‌آموزان عزیز شما سال گذشته در تاریخ پایه دهم با تاریخ ایران در زمان باستان با فرهنگ و آداب و رسوم و روابط اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، و... آن دوران آشنا شده و روش‌های تاریخ‌نگاری و پیشینه تاریخ‌نگاری قدیم و نوین اطلاعاتی را کسب کردید. از مراحل پژوهش و منابع پژوهش و فواید و کارکرد مطالعه تاریخ آگاهی لازم را به‌دست آوردید. در این سال جدید تحصیلی، می‌خواهیم شما را با تاریخ اسلام و ایران در دوران اسلامی آشنا کنیم اما قبل آن باید با منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران اسلامی آشنا شویم. امید است که مطالعه این مطالب راهی برای یادگیری آسان‌تر و بهتر شما عزیزان باشد.

شما می‌دانید:

مورخ درباره تاریخ تحقیق و جستجو می‌کند.

مورخان برای آگاهی از چگونگی رخدادهای تاریخی و وقایع گذشته از منابع مختلفی استفاده می‌کند.

- مورخان برای شناخت و تفسیر رویدادها و تحولات گذشته از شواهد و مدارکی استفاده می‌کنند که با توجه به آن مدارک می‌توانند تحولات و وقایع تاریخی را تفسیر و تحلیل نمایند ما منابع مختلفی برای شناخت تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی داریم که به بررسی ویژگی‌های آن می‌پردازیم.

چون بررسی آثار دست ساخته‌های انسانی در قلمرو دانش‌هایی مثل باستان‌شناسی است، اطلاعات بسیار مفیدی برای بازآفرینی گذشته در اختیار مورخ قرار می‌دهد.

برجسته‌ترین متون و منابع راجع به صدر اسلام مربوط به:
 الف) قرآن کریم ← قرآن سند دست اول از زندگانی رسول خدا و روابط با افراد و گروه‌های مختلف سیاسی است.
 ب) حدیث و سیره ← اطلاعات راجع به جنگ‌ها و حوادث تاریخی پیامبر و صحابه او ارائه می‌دهد.
 در میان این کتاب‌ها ← سیره محمد بن اسحاق و عبدالملک بن هشام (سیره ابن هشام) و سیره المغازی = غزوه‌ها متعلق به محمد بن عمرو اقدی از مهم‌ترین‌ها می‌باشند.

تاریخ از دریچه تصویر	تصاویر قابل تأمل (تصویرنما)
	این تصویر نمونه‌ای از منابع غیرنوشتاری محوطه‌ها و بناهای تاریخی که درباره آثار تاریخی و معماری است که جز منابع پژوهش گذشته‌های دور و نزدیک محسوب می‌شود.
	این تصویر به نمونه‌ای از منابع غیرنوشتاری که به مطالعه روشمند افسانه‌ها و اساطیر قومی دوره‌های مختلف تاریخی به مورخ در شناخت طبقات مختلف مردم و نسبت‌های اجتماعی کمک می‌کند.
	این تصویر در رابطه با سفرنامه‌ها که اطلاعات مفیدی از زندگانی اجتماعی مردم ایران ارائه می‌کند. (نمونه غیر نوشتاری)

موضوع: گونه‌های منابع تاریخی از قرون اولیه اسلامی ایران تا پایان صفویه

- روش‌های دسته‌بندی منابع تاریخ اسلامی:
۱. منابع غیرنوشتاری
  ۲. مراجع و منابع نوشتاری

۱. منابع غیرنوشتاری

الف) محوطه‌ها و بناهای تاریخی:

با توجه به آثار بجامانده از جوامع گذشته به مطالبی درباره اوضاع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... دست پیدا می‌کنند.

نمونه:

- شهرهای قدیمی
- غار حرا
- آب انبار
- زیارتگاه
- کوه آحد

ب) آثار شفاهی

با مطالعه دوره‌های مختلف تاریخی، خاطرات شفاهی، ادبیات عامیانه مثل تصنیف و لالایی که مورخان به نسبت‌های اجتماعی و طبقات مختلف مردم دست پیدا می‌کنند.

نمونه:

- لطیفه‌ها
- داستان‌های تاریخی
- خاطرات شفاهی
- گونه‌های مختلف ادبیات عامیانه

ج) ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان

این دسته آثار برای مورخان یک منبع مهم به‌شمار می‌آیند که با توجه به دست‌ساخته‌های به‌جا مانده از گذشته به طرز تفکر و آداب و رسوم و عقاید پیشینیان دست پیدا می‌کنند.

نمونه:

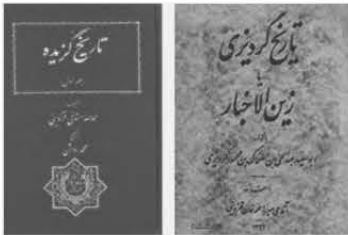

- پوشاک
- جواهرات
- جنگ‌افزارها
- سازهای موسیقی
- تابلوی نقاشی

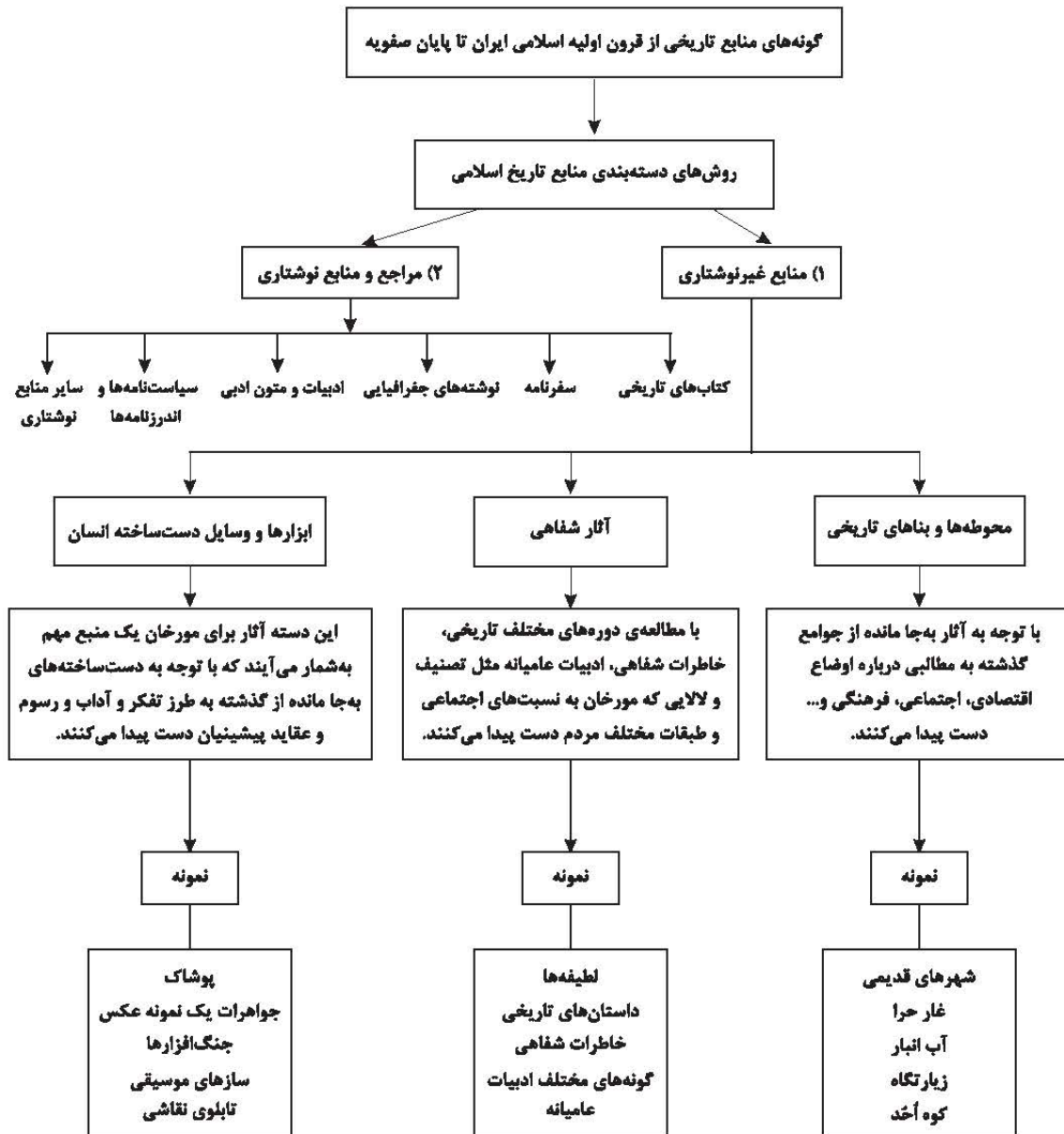
۲. مراجع و منابع نوشتاری

- کتاب‌های تاریخی
- سفرنامه
- نوشته‌های جغرافیایی
- ادبیات و متون ادبی
- سیاست‌نامه و اندرزنامه‌ها
- سایر منابع نوشتاری

الف) کتاب‌های تاریخی: یکی از مهم‌ترین منابع تاریخی مورخان، کتاب‌های تاریخی است که توسط مورخان دوره‌های مختلف نوشته شده است. شامل:

۱. تاریخ عمومی ← تاریخ جهان‌آرا
۲. تاریخ محلی
۳. تاریخ‌نگاری سلسله‌ای
۴. تک‌نگاری
۵. تاریخ‌های منظوم

بررسی گونه‌های کتاب‌های تاریخی

۱. تاریخ عمومی

در کتاب‌های تاریخ عمومی نکات زیر مورد توجه است:

۱. تاریخ‌نگاری عمومی یکی از شاخه‌های تاریخ‌نگاری ایران است.
۲. از قرن ۴ هـ. ق آغاز و تا آخر عصر قاجار ادامه داشته‌است.
۳. مؤلفان این کتاب‌ها، تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز کرده‌اند و به روایت اساطیری ایران پرداخته‌اند.

معرفی کتب معروف در تاریخ عمومی

تاریخ طبری	جامع التواریخ	روضه‌الصفافی سیره‌الانبیا و الملوک و الخلفا
مهم‌ترین و مشهورترین تاریخ عمومی	سال ۷۱۰ ق در عصر ایلخانی نگارش شد	سال ۸۷۳-۹۰۴ ق
تألیف: محمد ابن جریر طبری	تألیف: خواجه رشیدالدین فضل‌ا...	تألیف: محمدابن‌خاوند شاه معروف به میرخواند.

📖 تاریخ بلعمی در عهد سامانی زیر نظر ابوعلی بلعمی بر پایه تاریخ طبری به زبان فارسی تدوین شد.

📖 در دوره صفویه سنت تاریخ‌نویسی عمومی، ادامه یافت جهان‌آرا توسط قاضی احمد غفاری در سال ۹۷۲ تألیف کرده است.

بیشتر بدانیم:

برجسته‌ترین متون و منابع راجع به صدر اسلام
(الف) قرآن کریم: قرآن کریم منشأ و مبدأ اصلی و یکی از مؤثرترین سرمشق‌های تاریخ‌نگاری اسلامی است.
(ب) حدیث و سیره: این آثار اطلاعات مهمی درباره پیامبر اکرم (ص)، یاران، جنگ‌ها و حوادث تاریخی زندگی ایشان و صحابه ارائه می‌کند.

- مهم‌ترین کتاب‌ها در این زمینه:
۱. سید محمد ابن اسحاق که به‌عنوان سیره ابن هشام شهرت یافته است.
  ۲. محمد ابن عمر واقدی اثر او به نام المغازی می‌باشد.

۲. تاریخ‌های محلی

یکی از گنجینه‌های مهم اطلاعات سیاسی-اجتماعی و جغرافیایی شهرها و مناطق ایران، تاریخ‌های محلی است. که در این تاریخ‌ها افتخارها و رویدادهای مهم منطقه و در مورد شخصیت‌های محلی به رشته تحریر درآمده است.

مانند تاریخ سیستان- تاریخ روپان- فارسنامه ابن بلخی

۳. تاریخ‌نگاری سلسله‌ای

در این نوع تاریخ‌نگاری حکومت برای ثبت رویدادهای زمان حکومت، خود افراد دانشمند را تشویق به ثبت و تدوین این رویدادها می‌کردند، مانند التاجی فی اخبار الدوله الدیلمیه در باب حکومت آل‌بویه توسط ابواسحاق صابی در سال ۳۱۳-۳۸ ق نوشته شده و تاریخ بیهقی اثر ابوالفضل بیهقی.

بعدها این نوع تاریخ‌نویسی با تاریخ‌نویسی محلی پیوستگی پیدا کرد.

۴. تکه‌نگاری

این نوع تاریخ‌نگاری از دوره تیموری به بعد رواج یافته است و فقط به زندگی سلاطین و پادشاهان اشاره دارد و آنها را مورد ثبت و ضبط قرار می‌دادند. مانند فتوحات شاهی اثر امینی هروی، درباره شاه اسماعیل صفوی و **عجائب‌المنصور فی نوابغ تیمور** تألیف ابن عربشاه درباره تیمور

۵. تاریخ‌های منکوم

در این نوع تاریخ‌نگاری که بیشتر در دوره مغولان رواج داشت **بیشتر رویدادهای تاریخی به صورت شعر نوشته می‌شد.** مانند ظفرنامه حمدا... مستوفی و شاهنامه فردوسی و شاه اسماعیل قاسمی حسین گنابادی **(ب) سفرنامه‌ها**

در سفرنامه، اطلاعات مفیدی از زندگی روزمره و اجتماعی مردم گفته می‌شود که بیشتر جهان‌گردان از اطلاعاتی که از تاریخ جغرافیایی و اجتماعی و آداب و رسوم سرزمین‌های که دیده‌اند نگاشته‌اند مانند سفرنامه ناصرخسرو و در قرن ۵ هـ. ق. که درباره تاریخ ایران است.

او دربارهٔ باغ‌های چهارباغ اصفهان در سفرنامهٔ خود چنین می‌نویسد:

«این باغ‌ها متعلق به شاه هستند، ولی مردم با آزادی کامل از آن استفاده می‌کنند و آنقدر میوه در آن وجود دارد که برای تمام شهر کافی و حتی زیاد است. در طول باغ راهروهای زیادی وجود دارد که اطراف آن را درخت‌های سرو کاشته‌اند... خیابان‌های متعددی که چهارباغ را قطع می‌کنند، گرچه در زیبایی به آن نمی‌رسند، ولی چندان دست کمی از آن ندارند؛ زیرا آب به اندازه‌ای فراوان است که از وسط همهٔ آنها نهری می‌گذرد... روی هم رفته به دلیل این که چهارباغ به شاه تعلق دارد، واقعاً دارای عظمتی بی‌نظیر است و باید با طیب خاطر اعتراف کنیم که خیابان پوبولو^۱ در رم و خیابان پوجورنال^۲ در ناپل و خیابان خارج از شهر ژن و خیابان مونرال^۳ در شهر پالمو^۴ هیچ کدام به پای آن نمی‌رسند...» (سفرنامهٔ پیترو دلا واله، ص ۳۴).

پ) نوشته‌های جغرافیایی

در پژوهش‌های تاریخی، بررسی و مطالعه محیط جغرافیایی اهمیت بسیار زیادی دارد با خواندن و نوشته‌های تاریخی که اطلاعات زیادی دربارهٔ وضعیت نظامی، پایتخت‌ها، نژاد - زبان و حکومت‌های محلی به دست می‌آوریم یکی از کتاب‌های این زمینه، معجم البلدان اثر یاقوت حموی

ت) ادبیات و متون ادبی

یکی از مهم‌ترین منابع تاریخ‌نگاری متون نظم و نثر ادبی است؛ چون بسیاری از مسائل اجتماعی-دینی و اقتصادی در آثار و نوشته‌های ادبی مشخص می‌شود و می‌توان با خواندن آن‌ها دیدگاه‌های فکری آنها را متوجه شد. مانند قصیده‌نامه اهل خراسان از شاعر معروف انوری که انتقاد از اوضاع سیاسی و اجتماعی دوران خود را دارد و سعدی در بوستان و گلستان و حافظ در دیوانش به خوبی اوضاع زمان خود را نقد کرده‌اند.

ث) سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها

کتاب‌های سیاست‌نامه‌ای شامل موضوعاتی دربارهٔ شیوه کشورداری و مناسبات حکومت و مردم هستند. این آثار اطلاعات سودمندی در خصوص چگونگی اداره کشور و تشکیلات و نهادهای اداری و اقتصادی و نظامی و... ارائه می‌دهند مانند سیاست‌نامه خواجه نظام الملک توسی وزیر مقتدر عصر سلجوقی، قابوس نامه عنصر المعانی در قرن ۵ می‌باشد. اندرز نامه‌ها بیشتر به اخلاق کشور داری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازد.

ج) سایر نوشته‌ها

منابع نوشتاری تاریخ به مواردی که گفته شد محدود نمی‌شود بلکه انواع دیگری از این تألیفات وجود دارد.

طبقات ← طبقات الکبری

انساب ← انساب الاشراف

فرهنگ‌نامه‌های زندگی‌نامه‌ای

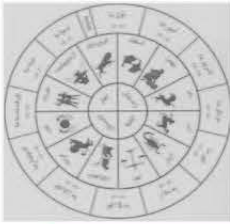
دیوان‌های حکومتی ← معاهدات سیاسی ← منشآت

علاوه بر موارد ذکر شده در بالا می‌توان به گزینه‌های زیر نیز توجه ویژه نمود.

۱. متون تقویمی و گاه‌شماری
۲. متون فلسفی و کلامی و فقهی
۳. نوشته‌های روی سکه‌ها

از نوشته‌های روی سکه‌ها اطلاعات مفیدی دربارهٔ اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، و... سلسله‌های حکومتی و نام پادشاهان به دست می‌آید.

پیوست

کتاب‌ها و منابع تاریخی مهم

تاریخ طبری ← تألیف محمد بن جریر طبری تاریخ بلعمی ← تألیف ابوعلی بلعمی جامع التواریخ ← تألیف خواجه رشیدالدین فضل‌ا... روضه الصفا فی سیره الانبیاء و الملوک و الخلفاء ← تألیف میرخواند تاریخ جهان‌آرا ← قاضی احمد غفاری	تاریخ عمومی
تاریخ سیستان ← مؤلف ناشناخته تاریخ رویان ← مؤلف اولیا... آملی فارسنامه ← ابن بلخی	تاریخ محلی
التاجی فی اخبار الدوله الدیلمیه ← ابواسحاق صابی تاریخ بیهقی ← ابوالفضل بیهقی عالم آرای عباسی ← اسکندر بیک ترکمان	تاریخ سلسله‌ای
عجائب المقدور فی الثوائب تیمور ← ابن عربشاه فتوحات شاهی ← امینی هروی	تکنگاری
ظفرنامه ← حمدا... مستوفی شاه اسماعیل نامه ← قاسمی حسینی گنابادی شاهنامه ← حکیم ابوالقاسم فردوسی	تاریخ‌های منظوم
ناصرخسرو قبادیانی ← قرن ۵ هـ ق ابن بطوطه ← قرن هشتم شاردون ← جواهر فروش فرانسوی (۱۷۱۳-۱۶۴۳ م.) پیترو دل‌لاواله ← جهان‌گرد ایتالیایی (۱۵۵۲-۱۵۸۶ م.)	سفرنامه‌ها
کتاب‌المسالك و الممالک ← نویسندگان مختلف حدود العالم من المشرق الی المغرب ← نویسنده ناشناس احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم ← مقدسی بشاری دایرة المعارف مهم و بزرگ معجم البلدان ← یاقوت حموی	نوشته‌های جغرافیایی
الطبقات الکبری ← ابن سعد کاتب داندی انساب الاشراف ← بلاذری عیون الابناء فی طبقات الاطباء ← ابن ابی اصیبعه	سایر منابع نوشتاری

پرسش‌های تشریحی

تعیین کنید کدام عبارت درست و کدام عبارت نادرست است

درست نادرست

۱. کتاب‌های تاریخی تألیف شده در مقطع تاریخ ایران پیش از اسلام، از تنوع خاصی برخوردارند.
۲. از نمونه کتاب‌های کهن در تاریخ عمومی: تاریخ طبری به زبان عربی و تاریخ بلعمی به زبان فارسی می‌باشد.
۳. منابع غیر نوشتاری و نوشتاری، روش و دسته‌بندی منابع تاریخی ایران دوره اسلامی تا پایان عصر صفویه است.
۴. داستان‌های تاریخی، قهرمانی، اخلاقی، رمزی، تمثیلی و طنزآلود، گونه‌هایی از منابع نوشتاری است.
۵. تاریخ نگاری «تک‌نگاری» از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد.
۶. سفرنامه‌های شاردن و پیترودلاواله در عصر قاجار حاوی اطلاعات بسیار مفیدی درباره تاریخ ایران ارائه می‌دهد.
۷. برخی از اشعار شاعران دقیقاً به صورت غیر مستقیم بیانگر دیدگاه‌های فکری و مسلکی آنان بوده مانند شاه قاسم اتوار.
۸. تاریخ بیهقی در تاریخ سلجوقیان از مشهورترین تاریخ سلسله‌ای است.
۹. تاریخ‌های سلسله‌ای عموماً به اشاره سلطان و تمرکز بر زندگی وی و توصیف و ثبت و ضبط رویدادهای زندگی وی است.
۱۰. شاهنامه حکیم ابوالقاسم فردوسی، نمونه‌ای از آثار تاریخ‌نگاری منظوم در تاریخ ایران است.

جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید (واژگان کلیدی)

«طبقات - تاریخ‌نگاری محلی - فارسنامه - انوری - انساب - تاریخ بلعمی - نامه اهل خراسان - ابوعلی بلعمی - تاریخ طبری - تاریخ‌نگاری سلسله‌ای - کتاب‌های تاریخی»

۱۱. یکی از مهم‌ترین منابع تاریخی مورخان ..... است.
۱۲. از کهن‌ترین تاریخ‌های عمومی فارسی کتاب ..... است که در عهد سامانیان زیر نظر ..... تدوین شد.
۱۳. ثبت و ضبط رویدادهای مهم محلی و منطقه‌ای از انگیزه‌های، اینگونه تاریخ نگاری ..... می‌باشد.
۱۴. از معروف‌ترین آثار تاریخ محلی می‌توان به کتاب ..... نوشته ابن بلخی که در تاریخ و جغرافیای ..... است، اشاره کرد.
۱۵. نمونه‌ای از اشعار انتقادی قصیده ..... از شاعر معروف ..... است که مستقیماً اوضاع سیاسی اجتماعی زمانه را به نقد می‌کشد.
۱۶. از منابع نوشتاری دیگر تاریخ می‌توان از تألیفاتی تحت عنوان، ..... و ..... و فرهنگنامه‌های زندگی نامه‌ای نام برد.

به پرسش‌های زیر پاسخ‌های کوتاه دهید

جواب کردنی

○ (ب) تاریخ محلی

○ (ب) تاریخ منظوم

○ (الف) تاریخ عمومی

۱۸. الف) تاریخ نگاری سلسله‌ای

ب) تاریخ تک‌نگاری

پ) تاریخ منظوم

۱۹. الف) سفرنامه مشهور در قرن پنجم هجری قمری

ب) سفرنامه مشهور در قرن هشتم

پ) سفرنامه عصر صفویه

۲۰. الف) نوشته‌های جغرافیایی

ب) ادبیات و متون ادبی

پ) دیگر منابع نوشتاری

به پرسش‌های زیر پاسخ‌های کامل دهید

۲۱. کدام آثار در دسته‌بندی منابع نوشتاری قرار دارد؟
۲۲. چند نمونه از محوطه‌ها و بناهای تاریخی که می‌شناسید بنویسید.
۲۳. دست ساخته‌های انسان بازمانده از گذشته گواه بر چه آگاهی‌هایی از پیشینیان ماست؟
۲۴. مطالعه روشمند آثار شفاهی چه کمکی به مورخان دوره‌های تاریخی می‌کند؟
۲۵. چند نمونه از آثار شفاهی را بنویسید.
۲۶. تاریخ نگاری عمومی در ایران چگونه شکل گرفت؟
۲۷. مؤلفان در تاریخ نگاری عمومی به روایت چه مطالبی می‌پرداختند؟
۲۸. از مهم‌ترین و مشهورترین نمونه تاریخ‌های عمومی نام چند کتاب همراه با نویسنده آن را بنویسید. (۳ مورد)
۲۹. مهم‌ترین نمونه تاریخ عمومی که به زبان فارسی نگاشت شده چه نام داشت و نویسنده آن چه کسی بود؟
۳۰. انگیزه‌های اصلی مورخان از نگارش تاریخ‌های محلی چه بود؟
۳۱. با گسترش تاریخ نگاری سلسله‌ای، این گونه تاریخ نگاری با کدام تاریخ نگاری پیوستگی یافت؟
۳۲. دو کتاب تاریخ بیهقی و ظفرنامه هر یک متعلق به کدام نوع تاریخ نگاری هستند؟
۳۳. نوشته‌های جغرافیایی در پژوهش‌های تاریخی چه نقشی دارند؟
۳۴. از منابع دیگر نوشته‌ها چند نمونه را بنویسید.
۳۵. قصیده «نامه اصل خراسان» انوری و سعدی در بوستان و گلستان چه اطلاعات تاریخی در اختیار مورخ می‌گذارد؟
۳۶. محتوای سیاست نامه‌ها و اندرز نامه‌ها چه بود؟ دو نمونه مشهور از این نوع نوشته‌ها را نام ببرید.

سؤال‌های کنکور و تکمیلی

۳۷. در مجموع تمامی ..... بازمانده از گذشته گواه روشنی بر نوع فرهنگ و طرز تفکر و آداب و رسوم پیشینیان ما هستند.

- ۱ آثار شفاهی
۲ کتاب‌های تاریخی
۳ دست ساخته‌های انسانی
۴ نقشه‌های تاریخی

۳۸. کدام گزینه در ردیف کتاب‌های تاریخ‌نگاری عمومی نیست؟

- ۱ تاریخ بلعمی / تاریخ طبری
۲ تاریخ طبری / تاریخ جهان‌آرا
۳ جامع‌التواریخ / روضه الصفا
۴ فتوحات شاهی / عجائب‌المقدور فی النوائب تیمور

۳۹. کدام گزینه بیانگر «تاریخ‌نگاری عمومی» است؟ این شیوه نگارش از چه قرنی آغاز شد؟

- ۱ تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز و تا ثبت رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله‌های ایرانی تا زمان حیات مورخ / از اواخر عصر قاجاریه
۲ ثبت و ضبط رویدادهای دوران حکومت‌های بزرگ و کوچک / قرن چهارم
۳ تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز و تا ثبت رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله‌های ایرانی تا زمان حیات مورخ / از قرن چهارم
۴ ثبت و ضبط رویدادهای دوران حکومت‌های بزرگ و کوچک / از اواخر عصر قاجاریه

۴۰. در همه گزینه‌ها به جز ..... نوشته‌های جغرافیایی محسوب می‌شوند.

- ۱ فارسنامه ابن بلخی
۲ احسن‌التقاسیم فی معرفة الاقالیم
۳ الممالک و الممالک ابن خردادیه
۴ معصم‌البدان یا قوت حموی

۴۱. از دیگر تاریخ‌های عمومی مشهور کتاب ..... تألیف ..... است که در عهد ایلخانیان نگارش آن به پایان رسید.

- ۱ تاریخ طبری تألیف محمد بن جریر طبری
۲ جامع‌التواریخ تألیف خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی
۳ تاریخ بلعمی تألیف ابوعلی بلعمی
۴ تاریخ جهان‌آرا تألیف قاضی احمد غفاری

۴۲. کدام نوع تاریخ‌نویسی با تاریخ‌نویسی محلی پیوستگی یافت؟ کدام کتاب معروف‌ترین نوع این آثار است؟

- ۱ تاریخ تک‌نگاری / التاجی فی اخبار الدوله الدیلمیه
۲ تاریخ سلسله‌ای / فتوحات شاهی از امینی هروی
۳ تاریخ سلسله‌ای / التاجی فی اخبار الدوله الدیلمیه
۴ تاریخ سلسله‌ای / التاجی فی اخبار الدوله الدیلمیه

۴۳. همه موارد زیر درست است به جز .....

- ۱ از مشهورترین تک‌نگاری‌ها می‌توان به «عجائب‌المقدور فی نوائب تیمور» تألیف ابن عربشاه درباره تیمور اشاره کرد.
۲ یکی از مشهورترین آثار در حوزه تاریخ‌نگاری، سلسله است کتاب «عالم‌آرای عباسی» تألیف اسکندر بیک ترکمان در تاریخ صفویان
۳ از نمونه‌های تاریخ عمومی می‌توان از کتاب ظفرنامه حمدالله مستوفی درباره فتوحات مؤسس سلسله صفوی شاه اسماعیل صفوی
۴ از مشهورترین تاریخ‌های سلسله‌ای کتاب تاریخ بیهقی تألیف ابوالفضل بیهقی در تاریخ غزنویان است.

۴۴. معروف‌ترین و مهم‌ترین دایرة المعارف جغرافیایی کتاب ..... نوشته ..... می‌باشد.

- ۱ معجم‌البلدان / یا قوت حموی
۲ حدود العالم من المشرق الی المغرب / ناشناس
۳ تاریخ رویان / اولیاءالله آملی
۴ روضه الصفا فی سیره الانبیا و الملوک و الخفا / محمد بن خاوند شاه

۴۵. کدام گزینه نمونه‌ای از آثار انتقادی اوضاع سیاسی و اجتماعی زمانه می‌باشد؟

- ۱ جامع‌التواریخ
۲ فتوحات شاهی
۳ نامه اهل خراسان
۴ عالم‌آرای عباسی

۴۶. کدام گزینه، جدول روبه‌رو را کامل می‌کند؟

موضوع	نویسنده	نام کتاب
شب‌شناسی منظومه حماسی و تاریخی پ	الف حکیم فردوسی امینی هروی	انساب الاشراف ب فتوحات شاهی

۱ الف) بلاذری / ب) شاهنامه / پ) درباره شاه اسماعیل

۲ الف) ابن عربشاه / ب) ظفرنامه / پ) در تاریخ سیستان

۳ الف) بلاذری / ب) ظفرنامه / پ) درباره شاه اسماعیل

۴ الف) ابن عربشاه / ب) شاهنامه / پ) در تاریخ سیستان

۴۷. کدام یک از سبک‌های تاریخ‌نگاری به ترتیب، در دوره مغولان / تیموریان / متداول شد؟

۱ تک‌نگاری / تاریخ‌نگاری محلی

۲ تاریخ سلسله‌ای / تاریخ‌نگاری منظوم

۳ تاریخ‌نگاری منظوم / تک‌نگاری

۴ تاریخ‌نگاری محلی / تاریخ‌نگاری سلسله‌ای

۴۸. تصویر روبه‌رو با کدام گزینه مرتبط است؟

۱ اثر ابن عربشاه درباره تیمور

۲ اثر اسکندر بیک ترکمان درباره تاریخ صفویان

۳ اثر حمدالله مستوفی درباره شاه اسماعیل

۴ اثر بیهقی درباره تاریخ غزنویان

